

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ТА ЄС

Яковенко Ярослав Ігорович

аспірант,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

Сільське господарство відіграє ключову роль у формуванні продовольчої безпеки та водночас є вагомим джерелом викидів парникових газів, що обумовлює необхідність впровадження ефективних інструментів кліматичної політики в аграрному секторі.

Фінансові інструменти кліматичної політики можна умовно поділити на цінові, тобто ті, що формують додаткові витрати дотримання вимог (податки, системи торгівлі квотами на викиди), та стимулюючі, тобто ті, що створюють позитивні стимули (субсидії, гранти, компенсації тощо). У сільському господарстві застосування першої групи інструментів пов'язане з ризиками зростання витрат, зниження рентабельності та послаблення конкурентоспроможності виробників, що зумовлює потребу в обережному та зваженому підході до кліматичної політики по відношенню до цієї галузі.

Метою дослідження є порівняння доцільності застосування стимулюючих і цінових фінансових інструментів кліматичної політики в аграрному секторі України з урахуванням досвіду ЄС, експортної орієнтації українського сільського господарства та відмінностей у рівні державної підтримки виробників у різних країнах.

Законом України «Про основні засади державної кліматичної політики» чітко визначено, що фіскальним інструментом досягнення цілей державної кліматичної політики є екологічний податок, натомість «ринковими механізмами та інструментами реалізації державної кліматичної політики є система торгівлі квотами на викиди парникових газів, а також інші механізми та інструменти, що передбачені статтею 6 Паризької угоди та визначені законами України» [1].

При цьому слід зазначити, що існуючі фіскальні та ринкові інструменти державної кліматичної політики в Україні практично не покривають таку важливу галузь, як сільське господарство.

Платниками екологічного податку за викиди двоокису вуглецю в Україні є лише суб'єкти, які здійснюють такі викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення в обсязі понад 500 тонн за рік [2]. Відповідно, цей податок не є вагомим інструментом регулювання кліматичного впливу аграрного сектору, оскільки ключові

сільськогосподарські джерела викидів фактично залишаються поза його прямою дією.

У лютому 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив план заходів щодо створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів [3]. Однак навіть коли вітчизняна система торгівлі квотами почне повноцінно функціонувати, охоплення сільського господарства такою системою є вкрай малоімовірним – принаймні на перших етапах.

Водночас українське кліматичне законодавство містить не лише фіскальні та ринкові інструменти, а й ширший набір організаційно-економічних та фінансових механізмів. Зокрема, Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» передбачає стимулювання низьковуглецевого виробництва, підтримку більш екологічних сільськогосподарських практик, залучення міжнародних фінансових організацій, а також державну допомогу у формі грантів, субсидій, пільгових кредитів, гарантій та компенсаційних механізмів [1]. Саме цей блок інструментів є особливо релевантним для аграрного сектору, де пряме ціноутворення на викиди пов'язане з високими ризиками для рентабельності та конкурентоспроможності виробників.

Сільське господарство відповідає за 13% викидів парникових газів у ЄС у 2023 році, однак європейська система торгівлі квотами на викиди не поширюється на цю галузь, попри те що з 2005 року темпи скорочення викидів сільським господарством помітно уповільнились та відстають від цільових кліматичних показників ЄС [4, с. 72]. При цьому спрямованість Європейського Союзу на скорочення викидів сільським господарством передбачена великим набором політик та документів – зокрема, Спільною аграрною політикою; стратегією «від ферми до виделки»; Стратегією ЄС щодо метану, спрямованою на скорочення викидів метану від худоби; Регламентом ЄС щодо поглинання вуглецю та вуглецевого фермерства.

Варто зауважити, що застосування системи торгівлі квотами до аграрного сектору ускладнюється переважанням викидів, відмінних від CO₂ (метан та закис азоту), розпорошеністю джерел викидів, великою кількістю виробників, складністю моніторингу на рівні господарств, а також високою соціально-економічною чутливістю галузі.

У дискусії щодо майбутнього кліматичного регулювання аграрного сектору ЄС простежуються три можливі моделі: добровільно-стимулююча, що передбачає державні закупівлі вуглецевих кредитів та підтримку добровільної торгівлі вуглецевими кредитами; обов'язкова система торгівлі викидами, орієнтована на фермерів або переробників; та модель кліматичних стандартів для переробників харчових продуктів або роздрібних торговців [5]. Спільною рисою цих підходів є поступовий перехід від прямого регулювання ферм до регулювання всього агропродовольчого ланцюга, що дозволяє зменшити адміністративне

навантаження на виробників і водночас зберегти кліматичну спрямованість політики.

Спільний дослідницький центр Європейської Комісії проаналізував ефективність різних підходів до ціноутворення на викиди парникових газів у сільському господарстві, зокрема оподаткування на стороні виробництва та споживання. Результати моделювання показують, що запровадження податку на викиди для виробників у межах ЄС призводить до суттєвих втрат конкурентоспроможності та значного ефекту витоку вуглецю (понад 40%) внаслідок заміщення європейських виробників іноземними, тоді як інструменти, орієнтовані на споживання (зокрема реформа ПДВ), дозволяють зменшити ці ризики та забезпечити більш рівні умови конкуренції. Водночас такі інструменти забезпечують обмежений екологічний ефект (близько 2–3% скорочення викидів) та можуть мати регресивний вплив на домогосподарства, що потребує застосування компенсаторних механізмів [6].

Формування кліматичної політики України у сфері сільського господарства має здійснюватися з урахуванням відповідних підходів Європейського Союзу. Це зумовлено як євроінтеграційним курсом України, так і високою експортною орієнтацією національного аграрного сектору. Водночас необхідно враховувати істотні відмінності у фінансово-економічних умовах функціонування галузі. Зокрема, сільське господарство ЄС характеризується значним рівнем державної підтримки: у 2018–2022 рр. сукупна підтримка сільськогосподарських виробників становила в середньому 33% їхніх доходів [7]. Натомість в Україні масштаби такої підтримки є суттєво нижчими: за даними ОЕСР, у 2022–2024 рр. показник оцінки підтримки виробників (Producer Support Estimate, PSE) становив лише 2,4% валових надходжень аграрних виробників [8, с. 630].

Така відмінність має принципове значення для вибору фінансових механізмів кліматичної політики. За умов нижчого рівня державної підтримки пряме запровадження додаткового фінансового навантаження на українських аграрних виробників може посилити асиметрію конкурентних умов. Тому інструменти кліматичної політики у цій сфері мають оцінюватися не лише за потенціалом скорочення викидів, а й за їхнім впливом на витрати, інвестиційні можливості та конкурентоспроможність підприємств.

Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі кліматична політика України в аграрному секторі має спиратися насамперед на стимулюючі фінансові інструменти. Гранти, субсидії, пільгове кредитування, часткова компенсація витрат і підтримка вуглецевого фермерства здатні знизити інвестиційні бар'єри впровадження низьковуглецевих практик і водночас не створювати додаткового навантаження на фінансову стійкість підприємств. Натомість пряме

застосування цінових інструментів кліматичної політики до аграрних викидів в Україні потребує подальшого обґрунтування та може розглядатися лише за умови наявності розвиненої системи моніторингу, звітності та верифікації, а також дієвих компенсаційних механізмів.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text>
2. Податковий кодекс України. Розділ VIII. Екологічний податок / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/>
3. Про затвердження плану заходів щодо створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.02.2025 № 146-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-2025-p#Text>
4. Climate Action Progress Report 2025. European Commission. 2025. URL: https://climate.ec.europa.eu/document/download/35f83a2d-f77d-4895-b616-d579069b23d3_en?filename=capr2025_swd_en.pdf
5. Scherger S. A New EU Emissions Economy? A Policy Guide to Agriculture Emissions Pricing in the European Union. Institute for Agriculture and Trade Policy. 2025. URL: <https://www.iatp.org/new-eu-emissions-economy>
6. Ricci, M. et al. Pricing GHG emissions in agriculture: accounting for trade and fairness for effective climate policy. European Commission, Joint Research Centre. Seville. 2024. JRC139782. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC139782/JRC139782_01.pdf
7. European Commission. CAP expenditure. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/data-and-analysis/financing/cap-expenditure_en
8. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025: Making the Most of the Trade and Environment Nexus in Agriculture. OECD Publishing. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1787/a80ac398-en>